

Dr. Božena Merljak:

Kresni ognji

Tisto leto je sneg obležal. V dolini je že dehtelo po pomladi, planina je bila še vsa bela. Iz hladnih noči so vstajala jutra, iz katerih so se tiho in božajoče porajale ure, namenjene samotarjem, ki so čakali v planini na sonce in srečo. V pomlad je že silil koledar, zemlja še ne. A kdor jo je spoznal, je vedel, da je že vsa sočna in zrela in nosi življenje pod snegom. Samo pod skalo je bilo treba stopiti in že je zadišalo po nečem mladem, po sočni, zreli zemlji, ki je klila in zorela in samo čakala, kdaj bo mogočno odvrгла belo lepoto in zmagoslavno razgalila soncu vso svojo zeleno mladost. V prisojnem bregu je trmasto stala previsna skala, toplo je bilo v njenem temnem zavetju. Prav v skrajnem kotu je tisto leto obležal kup snega. Mimo njega smo hodili, ni se odmaknil našim očem. Nekoč se je dogodilo, da se je zagrebala vanj dvojica rok. Morda iz objesti, morda iz bolesti. Saj dé včasih tako dobro nasloniti dlan na hladno skalo, ali jo zagrebsti v suho, mrtvo listje. V samotni bolečini smo bliže življenju, če čutimo utrip zemlje, utrip, ki je brez zla, živ in večen. Morda so tiste roke iskale tolažbe in zemlja jih ni prevarila, iz kupa snega so se pokazali zeleni listi teloha. Še vsi bledični so se stiskali v družinici, ki je grela devet otročičev: nebogljeni beli cveti, še majceni, so stali s sklonjenimi glavicami na nerodnih betičastih nožicah, rahlo so bili nadahnjeni z zelenilom in niso še vedeli, kaj bi počeli v jasnem, sončnem dnevu. Srce se jih je razveselilo, roke se jih niso dotaknile. Spričo njih so se zameglile oči, zakaj tih mir, ki je kot blagoslov plaval nad vso planino, je liki opojna pesem prevzel srce. S toplo mislijo so popotnikove roke pokrile družinico z listjem in snegom. Zakaj zapisano je, da mora vsakdo v življenju najti svojo pot.

Minili so meseci, kar je bilo zapisano v koledarju, se je izpolnilo tudi nad planino. Pomlad jo je prevzela. Vode so jo izprale, kukavice so ji zapele in ji naštele sto in še več let življenja. Pod previsno skalo je iz družinice nastala družina. Betičaste nožice so se razrasle v vitka in tanka stebbla, sklonjene glave so se ponosno dvignile, zelenkasti lističi so zardeli in na široko odprli rosno in plodno srce. Pozni zimski nebogljenici so nas v maju pozdravili ponosni in polni zrele lepote. Bilo jih je še vedno devet.

Tako je stopila tisto leto pomlad v planino. Dolinci so z mehkim pogledom božali smrekine vrhove. Mladih storžkov je bilo na pretek. Rdečerjavkasti so bili, podobni razigranim paglavcem, ki se ne morejo domeniti, kaj bi počeli, kadar jih je preveč na kupu Poigravali so se z vetrom, srkali so kaplje rose in vse bolj in bolj so se debelili v prijetni dremavici toplega sonca. Dolincem so igrala srca, čim bolj so zoreli storžki, bolj se je razživljala vera, da bo dobra letina.

Tam sredi maja so se od gorskega kralja sem razpotegnile srebrne megle. Kar vrglo jih je med smreke. Lovile so se med njimi, z dolgimi, tenkimi prsti so se oprijemale debel, njih tančice so v vetru zavihrale prav do vrhov. Skale so postale spet sivoumazane, vlaga jih je prepojila, med razpokami so kot velike solze polzele kaplje.

Zjutraj je bila vsa planina bela. V velikih kosmih in majhnih zvezdicah se je usipal sneg. Menda so se čarovnice skregale in v prepiru raztrgale pernice, mehak puh je naletaval kar vzdržema ves dan in ves večer in še drugo in tretje jutro. Lisjaka je to zmedlo, prinesel je svojo trioglato glavico prav blizu hiše, a le za trenutek. Nič hujšega se ni primerilo, kot da je zaplapolala zavesa na oknu. Kot blisk je švignil izza skale, vrtnec suhega snega je pokazal smer, kamor je izginil. Vrnil se ni več. Pa saj mu tudi ni bilo potrebno, samo dva dneva sta še minila in že je gorski kralj ukrotil čarovnice. Sivo meglo je razpršil, ves bel in mogočen je zasijal v zlatih žarkih, izpod snega je vzkliklo sočno in živo, kot da se je primeril čudež. Ko je bila planina kot zrela nevesta, so za skalami na ovinku zapeli zvonci. Prvi se je pokazal stari Balant, za vegastim klobukom je imel šopek zelenja, oprtnik ga je tlačil k zemlji, okovanke so pele ob skalnatih tleh. Za Balantom je stopala živina. Plašna še in neodločna. Med njo in za njo so stopali pastirji. Razigrani in prešerni. Ob koritu so se zbrali. Balant jim je besedoval, kdo ve, kaj jim je pravil, mnogo je vedel, saj je že trideset let hodil v planino. Star in betežen je že postajal od vseh potov in nezgod, a prihajal je še vedno. Porazdelil je ključe in dobre nauke, sam se je umaknil v črno, zakajeno bajto pod gozd. Tisto noč je planina oživila. V mlado jutro je zaplaval zategnjen planinski vrisk. Pastirji so se pozdravljali. Onim, ki so prišli domovat v zasekano, strmo sosesčino so veljali njih zvonki pozdravi. Za kratek čas je dahnilo med smreke nekaj tujega. Zmotilo je svečan mir, razgibalo lenivost in vrglo med skale prešerno dolinsko razigranost. Vrhovi so pošumevali zamolklo, komaj zaznaven trepet nejevolje se je pridružil jutranji pesmi, ki jo je pel gozd mlademu soncu. A le za kratke dni. Mila beseda mladenke je zamamila jezo smrek-samotark. Nagnile so veje, kot da so se voljno vdale v novo, že davno poznano, a pozabljeno življenje. Med planino in dolinci je bila sklenjena tesna vez ljubezni. Ljubezni do zemlje, do skale in vdanosti do življenja. Za Balantovo bajto je zelenel nagnoj, pod njim so odganjale šmarnice. Balant sam jih niti opazil ni, dovolj je imel drugega dela. Mladina mu ni dala počivati. Menda je materam obljubil, da bo skrben varuh. Bolj dekličem kot fantom. In tako se je dogajalo, da je prav on, star in nadložen, »vasoval« skoraj vsako noč. A ne pod okni, med bajtami je hodil in gorje, če je moral stopiti pod okno. Marsikateri fantič je zaležal drugo jutro. Počakal je, da so tovariši odšli, zakaj Balant je imel težko, žuljavo roko. Vendar je minevalo vse brez večjih nadlog.

V juniju so vzcvetele prve šmarnice in takrat je završalo med pastirji. V dolgih pomenkih so posedali pred bajtami. Skrivnostno so se posvetovali. Nekateri so pogosto odhajali v dolino, trdili so, da jim je zmanjkalo soli in kruha. Vračali so se ponoči. Drugo jutro niso kar nič hoteli vedeti, da so bili v dolini. Neki večer je zapela harmonika, Franc jo je prinesel. Še daljši so postajali pomenki, še bolj skrivnostna romanja v dolino, celo stari Balant je oživel. Posedal je s fanti, tudi vašovanja ni več zamerjal. Pomladil se je.

Na god Janeza Krstnika je vse dopoldne pršelo. Franc je žalostno sekal tnala, nič mu ni šlo od rok. Še žlico je odložil prej kot

po navadi. Popoldne so se razpotegnili oblaki, jezero je zasijalo v svetli luči. Za Balantovo bajto je oživel. Živina je začuda zgodaj prišla domov. Pogovarjala se je v zaprtih stajah. Še celo Sultan in maček sta sklenila premirje. Složno sta se sončila pred Francovo hišo. Pastirji so se porazgubili. Pod večer je vstopil Franc, šopek šmarnic je nosil v rokah, nerodno mu je bilo, a je vendarle z muko zaprosil, da bi šli z njimi. Nad planino je bilo razpeto jasno nebo. Hišice so bile podobne igračkam. Belo cvetje je bilo zataknjeno v oknice. Medlelo je v večernem mraku. Balant je stal pred bajto, šopek praproti je nosil v roki, raztresel jo je pred prag. Svečano je zaklinjal zle duhove in njih uroke, čarovnice in škrate in vsa bitja, ki so v škodo ljudem in živini. Siv in star je opravljal obred kresne noči. Veroval je vanjo kot veruje otrok v pravljice. S črno gobo je pokadil stajo in planino in z ubitim glasom zavriskal. Stopil je na čelo pastirjem, obšel svoj dom in zavil v gozd. Ozka steza je vodila tik nad strmo dolino. V levo je pošumeval gozd, v desno je kot živa kopa drhtelo grmičje v rahlem vetru. Pastirji so se resno pomenkovali. Iz gruče deklet je planila pesem. Balant je obstal, ni zaprosil, trdo je ukazal in pesem je utihnila. Pod nogami je utripalo, pot je vodila čez živo zelenje. Robidovje se je lovilo v krila, najmlajših je bilo strah, zakaj bila je kresna noč. Za gozdom se je pokazala poseka, sredi nje mogočna kopa dračja in drv s suho smreko v sredini. Takrat je stopil Balant k dekletom, stale so v gruči, svetle rute so se belile v jasnini večera. Anca se je potihem odkašljala, nakar je zaplaval v kresno noč njen srebrni glas. Vse druge so pele za njo. Na poseki, ob še mrtvem kresu, so stale. Mladost je dehtela iz njih, v sladkosti opojnega večera so žarele oči, sklenile so roke in kot molitev se je razlivala v dolino pesem kresne noči. Za dom so prosile besede, za letino je pela pesem, za ljubega so trepetala srca. Ancin glas je razodeval grenkobo. Dom je imela, v letino je verovala, a mala Milenca je bila brez očeta. Pred letom je Anca pasla na visoki planini, ko se je vrnila v dolino, so krstili črnolaso in črnooko punčko za Milenco. V spomin na očeta. In zato je bila v srebru Ancinega glasu skrita grenkoba. Gozd je prisluhnil, dekleta so izpela vso dolgo pesem. Balant je obstal prav ob robu poseke. Pastirji so pripravljali plamenice. Dvanajst in ne ene več. Takrat je nekje v dolini zatrobil rog. Balant je zaklical pastirjem. Dvanajst plamenic je zagorelo in dvanajst ognjev je padlo na kopo. Za trenutek je bilo vse tiho, plamenice so zasijale v polnem plamenu, zaiskrilo in zaprasketalo je v suhljadi, mogočen plamen je razsvetlil dolino, pastirje in gozd. In takrat se je dogodilo, kot da je gorski kralj odprl zakladnice. V breg in dolino je vrgel samo zlato. V gručah je žarelo in svetilo v kresno noč. Prav v vrhovih so bile le svetle kresnice, desno od jezera, visoko nad njim, je žarelo in svetilo, kot da se je gora vnela. V dolini je svetilo polju in setvi, v planini tihim smrekam in svetlim dekliškim sanjam. Plamen je splezal v vrh suhe smreke, ogorki so plavali v zraku, vročina je sušila vlažno zemljo. Podžgana smreka se je nagnila. Takrat je Balant zaklical: »Fantje, dolinci so svetlejši od nas.« Prešeren smeh je zaplaval v dolino, ne objesten, le zdrav, svoboden

in poln sreče. Plamenica, ki je zažigala kresni ogenj, se je sedaj vžgala ob njem. Fant je pritaknil zvito kačo, zagorela je. Zavihtel jo je v mogočnem kolobarju in vrgel v dolino. Padajoča je zasijala v tako pisanih barvah, da so dekleta od začudenja vzklikala. Sledile so nove, vmes so se vpletale one, ki so s pokom naznanjale svojo smrt. Dolinci so utihnili. Igra pisanih plamenov jih je začudila. Velike in male kresnice v bregovih so postajale vse medlejše, gora ni več žarela. Smreka se je nagnila, zadnja pisana kača je splavala nad dolinsko vas. Rahel vzdih se je izvil iz Ancinega srca. Takrat je Balant zaklical Francu. S harmoniko čez rame je stopil v svetli krog dogorevajočega kresa. Otožna pesem je spremljala umirajoče plamene. Ves obsijan od luči jo je igral Franc, fant dvajsetih let, ki je hrepenel v tujino, ker je hotel postati kaj več kot Balant. Prvi pesmi je sledila nova, vesela, razigrana. Dvignila je dekleta, zajela njih srca, razživela njih besedo; dražila in vabila, dokler jih ni združila v krog, ki je zaplesal starodavni pastirski ples. Anci je bila v žalost, zavoljo Milence ni smela voditi, vsa leta prej je stala prva. Tisto leto je morala prepustiti mesto Minci. Tako je odločil Balant. Sredi plesa je zavriskal pastir, s smelim skokom se je pognal čez žerjavico. Vesel smeh ga je pozdravil, njega, ki se bo po bajanju kresnih pravljič še tisto leto oženil. S pogledom je izbral med dekleti. Minca je razumela. Osmukala je praproť, jo vrgla v sredo žerjavice, da je zadišalo po zelenju, in planila preko žerjavice. V fantove roke. Balant je pristopil, zagledal se je v mladi par. Za trenutek brez besede, a s toplim in milim pogledom. Spomin je bržčas oživel v njegovem sreću, zakaj ko je spregovoril, je bilo nekaj žalostnega v njegovem glasu. Pastirski rog je dal fantu, zatrobi naj in naj pove v dolino, da imamo v bregu nevesto in ženina kresne noči. Odmevalo je od vsepovsod. Tudi oni spodaj so sporočali podobno novico. Dekleta so spletla venec iz praproť, Minca ga bo nosila, do drugega leta bo ostal v bajti. Prihodnje leto bo zgorel v kresu. Ancine oči so se spet zameglile. Ona svojega letos ni smela več prinesiti, zavoljo Milence. Balant je bil strog svečenik.

In potem je počasi umiral žar kresa. Okovanke so pogasile zadnje žarenje. Harmonika je udarila v trd in mogočen zvok, ki je vodil in kazal pot na planino. Trda noč je zavila gozd v temo in mir.

Tisto leto so kresni duhovi sklenili, da bodo razsuli gorje nad setev, gozd in pastirje.

Dr. Edvard Pajnič:

Grmez na Barju

Grmez je griček južno od Ljubljane sredi našega proslulega Barja. Prava krtina je v primeri z mogočnim Krimom v njega ozadju; pa vendar je Grmez glavni čuvar onega koščka našega Barja, ki ga v njegovi neskaljeni prirodi ni še uničila blažena civilizacija.

V kotlino med Krimom, hribovjem okoli Borovnice in Vrhnike, ki jo obroblijata na vzhodu in zapadu veliki cesti proti Karlovcu in